

Renata Dopierała

Biograficzne badanie rzeczywistości

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Badania biograficzne w naukach społecznych”, Łódź, 12–13 czerwca 2014

W dniach 12–13 czerwca 2014 roku w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego odbyła się druga edycja ogólnopolskiej konferencji pod tytułem „Badania biograficzne w naukach społecznych”. W informacji ogłaszającej pierwszą edycję konferencji, która miała miejsce w 2011 roku, napisano: „Zaproszenie adresujemy do przedstawicieli różnych dziedzin nauk humanistycznych, a więc nie tylko socjologów. Chodzi o poznanie dorobku badawczego, podejść teoretycznych stosowanych przez badaczy – stąd ogólny tytuł konferencji, którą traktujemy jako początek budowania forum wymiany doświadczeń z zakresu metody biograficznej”. Zamierzeniem organizatorów – Katedry Socjologii Kultury – było „uczynienie konferencji wydarzeniem cyklicznym, odbywającym się raz na dwa lata, umożliwiającym prezentowanie i omawianie badań prowadzonych w różnych obszarach nauk społecznych oraz dyskusowanie nowych pomysłów badawczych”. Konferencja z 2011 roku rzeczywiście była spotkaniem badaczy reprezentujących wiele dyscyplin nauk społecznych i z powodzeniem wykorzystujących metodę biograficzną. Jej wynikiem było opublikowanie części wystąpień w formie rozszerzonych artykułów w tomie *Wykluczenie, marginalność i praca w doświadczeniach biograficznych* (Waniek 2012) oraz w jednym z numerów „Przeglądu Socjologii Jakościowej” (Kaźmierska 2013). Od dwóch lat raz w miesiącu odbywają się także w Instytucie Socjologii UŁ seminaria „Badania biograficzne”, w trakcie których dyskutuje się i analizuje materiały biograficzne gromadzone przez socjologów, pedagogów, psychologów społecznych, historyków i ekonomistów z różnych ośrodków naukowych w Polsce.

Celem tegorocznej konferencji było przede wszystkim przybliżenie aktualnie realizowanych projektów badawczych opartych na badaniach biograficznych. Równie istotnym motywem był krytyczny namysł nad metodą, wskazanie

jej walorów i ograniczeń, oraz problemów wyłaniających się zarówno w trakcie prowadzenia badań, takich jak autobiograficzne wywiady narracyjne, jak i analizowania i interpretowania materiałów. Zamierzenia te znalazły odzwierciedlenie w planie konferencji.

Merytoryczną część konferencji rozpoczęła sesja „Komentarz do metody”, która składała się z dwóch elementów: wystąpienia Barbary Fatygi z Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych UW, *Od jakości do ilości i z powrotem. Metody badań tekstów nie tylko biograficznych*, oraz panelu dyskusyjnego, w który udział wzięli zaproszeni goście – Marek Czyżewski (Instytut Socjologii UŁ), Piotr Filipkowski (Instytut Filozofii i Socjologii PAN) i Andrzej Piotrowski (Instytut Socjologii UŁ). Bazując na swoich doświadczeniach badawczych, Barbara Fatyga problematyzowała wykorzystywanie metod jakościowych w badaniach zjawisk kulturowych, konferencyjne rozważania osadziła więc w szerszym kontekście. Z kolei dyskutanci – uznani teoretycy i praktycy metody biograficznej – odwołując się do klasycznych założeń metody, wskazywali między innymi na jej specyfikę, uwarunkowania powstania i jej zmieniającą się pod wpływem procesów społecznych i kulturowych recepcję. Na tym tle podkreślano rosnącą popularność biografistyki, ale zarazem jej (mniej lub bardziej nieświadomą) banalizację i dewaluację wskutek niezachowywania metodologicznej i teoretycznej spójności.

Zasygnalizowane kwestie podjęła następnie sesja „Dylematy metodologii w praktyce badawczej”, podczas której młodzi badacze, prezentując efekty swoich badań, zwracali uwagę na trudności (etyczne, eksplanacyjne i psychologiczne), jakie wiążą się ze stosowaniem metody biograficznej w eksplorowanych przez nich dziedzinach. Swymi wątpliwościami, ale również dokonaniem i sukcesami dzieliły się reprezentujące Uniwersytet Warszawski Marta Tomaszewska (*Metoda biograficzna w badaniu wiary – wnioski dla socjologii*), Anita Brzozowska (*Wykorzystanie metody biograficznej w badaniach mobilności społecznej migrantów*), Hanna Gospodarczyk (*Follow the Biography. Wykorzystanie metody biograficznej w badaniach świata pracy*) i Marta Sęk (*Dostosowywanie technik badawczych do badanej rzeczywistości*) oraz Filip Wróblewski z Uniwersytetu Jagiellońskiego (*„Etnografia jako doświadczenie osobiste”. Badania biograficzne środowiska naukowego*) i Jacek Burski z Uniwersytetu Łódzkiego (*Metoda biograficzna w badaniu zmiany społecznej. Projekt badawczy „Doświadczenie procesu transformacji w Polsce. Porównanie socjologiczne na podstawie analizy biograficznej”*). Konteksty wiary, migracji, pracy, poradnictwa medycznego oraz świata nauki obrazują różnorodność zjawisk społeczno-kulturowych, które można poddawać badaniu przy użyciu badań biograficznych.

Dwie kolejne sesje stanowiły rozwinięcie zagadnień omówionych w sesji poprzedniej. Refleksję na temat „Biografii zawodowych” podjęła Danuta Urbaniak-Zajac (UŁ) w wystąpieniu *W poszukiwaniu wzorów profesjonalności – rekonstrukcja doświadczeń biograficznych absolwentów pedagogiki*, Kamila Biały (UŁ), która omówiła *Biografie zawodowe polskich menedżerów a ład korporacyjny*, oraz Maciej Ławrynowicz i Bartosz Sławecki z Uniwersytetu Ekonomicznego w Po-

znaniu, którzy zaprezentowali *Spoleczne konstruowanie tożsamości profesjonalnej przesów spółdzielni socjalnych*. Dominującym wątkiem wygłoszonych referatów było zobrazowanie splotu między biografią a usytuowaniem jednostki w strukturze społecznej oraz związane z nim praktyki profesjonalizacji działań i strategię budowania tożsamości zawodowej. Autorzy prześledzili je na przykładzie różnych kontekstów instytucjonalnych, przeważały jednak ramy korporacyjne. Prezentacja *Dzieci gorszego Boga? Badacze jakościowi w badaniach rynkowych i społecznych* Katarzyny Archanowicz-Kudelskiej ze Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie dotyczyła natomiast ostatniego statusu badań jakościowych w firmach badawczych skoncentrowanych na badaniach sondażowych.

Inny charakter miała ostatnia tego dnia sesja, zatytułowana „Praca nad odczuciami”. Katarzyna Waniek (*Praca nad odczuciami w autobiograficznych wywiadach narracyjnych*) i Agnieszka Golczyńska-Grondas (*Praca biograficzna i praca nad tożsamością a losy życiowe. Przykład dorosłych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych*) z Uniwersytetu Łódzkiego poruszyły kwestie (omawiając je teoretycznie, a także obrazując na przykładach) podejmowania pracy nad biografią i przetwarzania trudnych doświadczeń jako zabiegów koniecznych dla utrzymania spójności tożsamości. Zjawiskiem przenoszenia tych działań z poziomu jednostkowego na poziom instytucjonalny, skutkującego między innymi urefleksyjnieniem procesów decyzyjnych, zajął się Mariusz Granosik (UŁ) w tekście *Unarracjonowanie instytucji pomocy społecznej: diagnoza, problematyzacja, działanie*.

Drugi dzień konferencji otworzyła sesja „Światy społeczne artystów”. Zróżnicowanie zagadnień poruszanych przez autorów odzwierciedla zarazem złożoność i wieloaspektowość społecznego świata sztuki. Jako pierwszy efekty swego zamysłu badawczego *Searching for America, finding Dennis. Wywiad biograficzny, autoetnografia i film socjologiczny w terenowej praktyce badawczej* przedstawił Tomasz Ferenc (UŁ). To, jak możliwe jest badanie zjawisk ulotnych i eterycznych, interesowało również Ewelinę Wejbert-Wąsiewicz (UŁ), która wygłosiła referat *Pomiędzy życiem a mitem. Biografie filmowe artystów jako przedmiot badań socjologicznych*. Z kolei Piotr Szenajch (IFiS PAN) w wystąpieniu o intrygującym tytule *Kłucze inicjujące, inkubacja, domknięcie furtek, wehikuły awansu – czyli jak rozgryźć stawanie się wybitnym* i Adrian Stelmaszyk (UMK Toruń) w „*Moje życie*” – *Richarda Wagnera strategię autokreacji oraz ich wpływ na recepcję jego twórczości*, omawiając materiały wywołane i zastane, koncentrowali się na procesach zaistnienia i uznania w polu sztuki, mechanizmach tworzenia tożsamości artystycznej i jej społeczno-kulturowych determinant.

„Doświadczenie cierpienia w biografii” zostało zobrazowane w kontekście choroby, bezdomności, przemocy i migracji. Pierwszy z nich omówiła Urszula Klajmon-Lech z Uniwersytetu Śląskiego w opracowaniu *Sytuacja rodzin dzieci z rzadkimi zespołami chromosomowymi – raport z badań* oraz Katarzyna Słaby z Uniwersytetu Jagiellońskiego w wystąpieniu zatytułowanym *Herstorie choroby. Wywiad biograficzny a narracje o doświadczeniu nowotworu na przykładzie*

kobiet w Klubie „Amazonek”. Pozostałe procesy biograficzne zostały zaprezentowane w referatach Grażyny Pol z Uniwersytetu Warszawskiego (*Strategie przetrwania bezdomnych kobiet. Analiza wywiadów biograficznych z mieszkankami noclegowni*), Katarzyny Gajek z Uniwersytetu Łódzkiego (*Terapeutyczny wymiar narracji autobiograficznej. Przykład doświadczeń kobiet doświadczających przemocy*) oraz Grażyny Teusz z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (*Biograficzna (nie)ciągłość konstruowania tożsamości rodziny na emigracji*). Autorki, odwołując się do badań, opisywały szczegółowe uwarunkowania trajektoryjnych sytuacji biograficznych i strategie radzenia sobie z nimi, a także podkreślały znaczenie narracji w nazywaniu i przeżywaniu traumatycznych doświadczeń, czyli jej walor terapeutyczny.

Wystąpienie *Inteligencja w mieście „bez inteligencji” – strategie osvajania kulturowo obcego miejsca* Agaty Zysiak (UŁ) rozpoczęło sesję „Światły obywatel w życiu społecznym”. Inteligencję uczynił przedmiotem swoich rozważań w prezentacji *„Ulicami nie spacerują czyste idee”*. *Inteligenci i intelektualisci wobec doświadczeń biograficznych* również Piotr Kulas (UW). Autorzy przyglądali się tej kategorii z różnych perspektyw – wpływu biografii na formowanie się zbiorowej (inteligenckiej) tożsamości oraz wyznacznika identyfikacji kolektywnej, jakim są działania podejmowane w sferze instytucjonalnej. Światłe jednostki zostały natomiast przybliżone przez Agatę Szwech (UMK Toruń) w referacie *Rok 1981 w dzienniku Haliny Semenowicz – przesłanie dla terażniejszości* oraz przez Łukasza Kosińskiego z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w wystąpieniu zatytułowanym *Hagiografia jako typ biografii na podstawie wczesnośredniowiecznych żywotów świętych irlandzkich (VII–VIII wiek)*.

W sesji „II wojna światowa – różnorodność doświadczeń i perspektyw”, zamykającej konferencję, przedstawiono kilka problemów badawczych wyłaniających się w kontekście wojny. Anna Matuchniak-Krasuska (UŁ) omówiła *Oflagi jako przedmiot studiów biograficznych*, Marcin Jarząbek i Karolina Żłobecka (UJ, Polskie Towarzystwo Historii Mówionej) przedstawili projekt *Wobec nowej rzeczywistości – strategie adaptacyjne byłych żołnierzy Wehrmachtu w PRL*, natomiast Łukasz Oczkowski i Jowita Wiśniewska z Uniwersytetu Warszawskiego zrelacjonowali *Badania biograficzne wśród polskich Żydów – mieszkańców Izraela*.

Wieloaspektowość wyodrębnionych sesji odzwierciedla wielość tematów, które poddają się badaniu z perspektywy biograficznej, osadzonej w paradygmacie interpretatywnym przez reprezentantów różnorodnych dyscyplin. Tego typu spotkania dowodzą wzrastającego zainteresowania metodą biograficzną, pozwalają zapoznać się ze zróżnicowaniem jej zastosowań, jak również podzielić się doświadczeniami istotnymi w kontekście ugruntowywania kompetencji badawczych. Wystąpienia uczestników prezentowały wysoki poziom merytoryczny oraz pobudzały słuchaczy do formułowania pogłębiających je pytań i dyskusji. W zgodnej opinii partycypantów konferencja „Badania biograficzne w naukach społecznych” była bardzo udanym wydarzeniem naukowym – a tym samym cele wyznaczone jej przez organizatorów zostały zrealizowane.

Literatura

- Każmierska K. (red.), 2013, *Metoda biograficzna w naukach społecznych* („Przegląd Socjologii Jakościowej” t. 9, nr 4), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume24_pl.php [dostęp: 04.01.2014].
- Waniek K. (red.), 2012, *Wykluczenie, marginalność i praca w doświadczeniach biograficznych* („Folia sociologica” nr 41), Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.